

ภาษากับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ศศิธร มัตซึโมโตะ
โรงเรียนภาษาและวัฒนธรรม

สวัสดีปีใหม่ชาว TPA NEWS ทุกท่านค่ะ ขอฝากเนื้อฝากตัวกันต่ออีกปีนะคะ... ทักทายกันแบบญี่ปุ่นด้วยเลยคะ

เมื่อนึกถึงปี ๒๕๖๔ ที่เพิ่งผ่านพ้นไป ก็ชวนให้คิดถึงเหตุการณ์ที่ทั้งน่าจดจำและยังฝังใจมากมายนะคะ สำหรับผู้เขียนเอง เรื่องที่ยังจำฝังใจอยู่คือ เหตุการณ์ตอนอพยพออกจากตึกสูงจากเหตุแผ่นดินไหวเมื่อปลายเดือนมีนาคมค่ะ! ไม่น่าเชื่อว่า ผ่านมาเกือบหนึ่งปีแล้ว แต่ก็ยังลืมไม่ลง อาจเป็นเพราะว่า นั่นคือครั้งแรกที่คิดว่า อาจจะไม่มีชีวิตรอดกลับบ้านไปหาครอบครัวก็ได้คะ ระหว่างลงบันไดหนีไฟในตึกที่โยกไหวไปมา หน้าลูก ๆ ลอยมาให้เห็นเลย ...ด้วยเหตุนี้จึงขอใช้พื้นที่ของ “สนุกกับภาษา” ให้ข้อมูลและความรู้ทางภาษาที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเราได้แก่ เรื่อง “ภัยพิบัติทางธรรมชาติ” หรือ “ภัยธรรมชาติ” และ “ฤดูกาล” เพราะคำศัพท์ที่เราใช้กันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นคำว่า ภัยพิบัติ วาตภัย อัคคีภัย เป็นต้นนั้น ล้วนไม่ใช่คำไทยแท้ ฟังแล้วต้องแปลอีกต่อทั้งนั้นเลยนะคะ

ในรายการ “รู้รักภาษาไทย” ของราชบัณฑิตยสถานซึ่งออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๑ ก.ค. ๒๕๕๑ ได้อธิบายไว้ว่า **ภัยพิบัติ** อ่านว่า ไพ-พิ-บัติ ประกอบด้วย

ด้วยคำว่า **ภัย** หมายถึง **สิ่งที่ทำให้กลัว หรืออันตราย** กับ คำว่า **พิบัติ** หมายถึง **ความฉิบหาย หรือหายนะ** ภัยพิบัติ จึงหมายถึง **อันตรายที่นำไปสู่หายนะ หรือหายนะที่เป็นอันตราย** มีทั้งที่เกิดจากภัยธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุไซโคลน ภูเขาไฟระเบิด เป็นภัยธรรมชาติที่ทำให้เกิดภัยพิบัติ เครื่องบินตก เรือล่ม รถไฟตกราง สงคราม เป็นภัยพิบัติที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์

UNHCR ประเทศไทย ได้สรุปประเภทของภัยพิบัติทางธรรมชาติไว้ ดังนี้คะ

ภัยพิบัติทางธรรมชาติประกอบด้วย ๔ ประเภทหลักดังต่อไปนี้

- **อุทกภัย** หรือภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากน้ำ เช่น น้ำท่วม น้ำป่าไหลหลาก และคลื่นสึนามิ
- **วาตภัย** หรือภัยพิบัติทางอากาศ เช่น พายุประเภทต่าง ๆ
- **อัคคีภัย** หรือภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากไฟ เช่น ไฟป่า ทั้งนี้การเกิดไฟป่าในบางครั้งก็อาจเกิดจากมนุษย์ได้เช่นกัน
- **ธรณีพิบัติภัย** หรือภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดจากพื้นดิน เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด และดินถล่ม

๑. อุทกภัย

อุทก อ่านว่า อุ-ทก หมายความว่า น้ำ (ภาษาบาลีสันสกฤต)
ภัย อ่านว่า ไพ หมายความว่า สิ่งที่น่ากลัว, อันตราย (ภาษาบาลีสันสกฤต)

อุทกภัย อ่านว่า อุ-ทก-กะ-ไพ จึงหมายความว่า **ภัยอันตรายที่เกิดจากน้ำท่วม**

สำนักแผ่นดินไหว, สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา อธิบาย “อุทกภัย” ไว้ว่า **ภัยและอันตรายที่เกิดจากสภาวะน้ำท่วมหรือน้ำท่วมฉับพลัน** มีสาเหตุมาจากการเกิดฝนตกหนักหรือฝนตกต่อเนื่องเป็นเวลานาน

๒. วาตภัย

วาต- อ่านว่า วา-ตะ หมายความว่า ลม (ภาษาบาลีสันสกฤต)

วาตภัย อ่านว่า วา-ตะ-ไพ มีความหมายว่า **ภัยอันตรายที่เกิดจากพายุ**

สรุปคำจำกัดความของ วาตภัย จากสำนักแผ่นดินไหว, สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา ได้ว่า “วาตภัย” หมายถึง **ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจากพายุลมแรง** แบ่งได้ ๒ ชนิด ได้แก่

- วาตภัยจากพายุฤดูร้อน จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อน เกิดจากกระแสอากาศร้อนยกขึ้นเบื้องบนอย่างรุนแรงและเย็นตัวลงอย่างรวดเร็วจนสามารถกลั่นตัวเป็นหยดน้ำหรือเป็นน้ำแข็งแล้วตกลงมา บางครั้งจะเกิดพายุฝนฟ้าคะนองและอาจมีลูกเห็บ

- วาตภัยจากพายุหมุนเขตร้อน จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูฝน เป็นพายุที่เกิดขึ้นเหนือทะเลจีนใต้ และมหาสมุทรแปซิฟิกในเขตร้อน ความรุนแรงของพายุหมุนเขตร้อนแบ่งตามความเร็วลมสูงสุดใกล้ศูนย์กลางได้ ดังนี้

- พายุดีเปรสชัน มีกำลังอ่อน ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลางไม่เกิน ๖๓ กม./ชม.
- พายุโซนร้อน มีกำลังปานกลาง ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลาง ๖๓ - ๑๑๗ กม./ชม.
- พายุไต้ฝุ่น มีกำลังแรง ความเร็วลมใกล้ศูนย์กลาง ตั้งแต่ ๑๑๘ กม./ชม. ขึ้นไป

๓. อัคคีภัย

อัคคี อ่านว่า อัค-คี หมายความว่า ไฟ (ภาษาบาลีสันสกฤต)

อัคคีภัย อ่านว่า อัค-คี-ไพ มีความหมายว่า **ภัยที่เกิดจากไฟ, ไฟไหม้**

สำนักแผ่นดินไหว, สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา กล่าวถึง ไฟป่า ว่า เป็น**ภัยธรรมชาติซึ่งเกิดจาก**

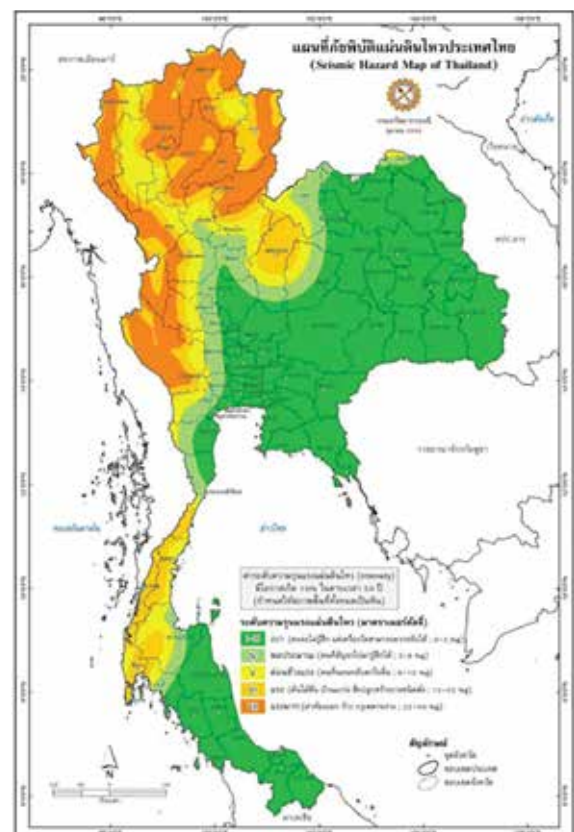
มนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ การเผาหาของป่า เผาทำไร่เลื่อนลอย เผากำจัดวัชพืช **ส่วนน้อยที่เกิดจากการเสียดสีของต้นไม้แห้งในช่วงปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงต้นเดือนพฤษภาคม**

๔. ธรณีพิบัติภัย

ธรณี อ่านว่า ทอ-ระ-ณี มีความหมายว่า แผ่นดิน เช่น ธรณีสูบ, พื้นแผ่นดิน เช่น ธรณีวิทยา, โลก เช่น นางในธรณีไม่มีเหมือน (ภาษาบาลีสันสกฤต)

ธรณีพิบัติภัย อ่านว่า ทอ-ระ-ณี-พิ-บัติ-ไพ แปลว่า **อันตรายที่เกิดจากแผ่นดินไหว ดินถล่ม สึนามิ หลุมยุบ เป็นต้น**

กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อธิบายไว้ว่า **ธรณีพิบัติภัย เป็นพิบัติภัยธรรมชาติที่เกิดจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยาเพื่อปรับสภาพพื้นผิวโลกให้อยู่ในสภาวะสมดุล เช่น ดินถล่ม ดินไหล หิวร่วง รอยแยก หลุมยุบ แผ่นดินไหว สึนามิ และการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเล** และได้แต่งหนังสือ “คู่มือลดผลกระทบธรณีพิบัติภัย” ให้ความรู้เกี่ยวกับความหมาย สาเหตุการเกิด สิ่งบอกเหตุ ข้อควรปฏิบัติ และแนวทางลดผลกระทบจากธรณีพิบัติภัย ทั้งหมด ๖ ประเภท ได้แก่ ดินถล่ม รอยดินแยก หลุมยุบ แผ่นดินไหว สึนามิ การเปลี่ยนแปลงทางชายฝั่งทะเล

ต่อไปขอเสนอคำเรียกชื่อฤดูในภาษาบาลีสันสกฤตบ้าง นะคะ ความจริงแล้วผู้เขียนเคยเขียนเรื่องนี้ไว้ใน “คำเรียกชื่อฤดู และปรากฏการณ์ธรรมชาติ” คอลัมน์สนุกกับภาษานี้ ใน TPA NEWS ฉบับที่ ๒๗๑ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ ค่ะ มีเรื่องชื่อฤดู ในประเทศอินเดีย การนำคำเหล่านั้นมาใช้ในประเทศไทย ปิดท้าย ด้วยคำเรียกปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้เกิดฤดูกาลบนโลก ค่ะ แต่ที่อยากเขียนเรื่องชื่อฤดูอีกครั้งก็เพราะได้ยืมลูกสาวคุยกัน ที่บ้าน น้องถามพี่ พี่ถามน้องว่า “เหมันต์กับคิมหันต์ อันไหนคือ ฤดูร้อนกับฤดูหนาวนะ” เดาได้ว่า ครูที่โรงเรียนคงสอนหรือให้อ่าน บทประพันธ์แล้วเจอ ที่ถามกันก็คงเพราะครูน่าจะบอกว่า มีใน ข้อสอบ ผู้เขียนจึงอยากเขียนบททวนความรู้ให้ทั้งผู้อ่าน และ เด็ก ๆ ที่กำลังเตรียมสอบวิชาภาษาไทยกันอยู่นะคะ

การแบ่งฤดูกาลในประเทศไทยตามลักษณะภูมิอากาศ จะ แบ่งออกได้เป็น ๓ ฤดู ได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน ซึ่งคล้ายกับการแบ่งฤดูกาลในประเทศอินเดียภาคตะวันออกและภาคใต้ซึ่งอยู่ในเขตมรสุม คือ มี ๓ ฤดู จึงสามารถเทียบใช้คำเรียกชื่อฤดูในภาษา บาลีสันสกฤตแทนคำเรียกชื่อในฤดูในภาษาไทยได้เป็น

- เหมันต์ = ฤดูหนาว
- คิมหันต์ = ฤดูร้อน
- วัสสานะ = ฤดูฝน

ส่วนคำว่า **วสันต์ หรือ ฤดูวสันต์** หมายถึง **ฤดูใบไม้ผลิ** ไม่ใช่ ฤดูฝน ค่ะ เพราะถ้าหากแบ่งฤดูตามลักษณะอากาศ ของประเทศอินเดียทางภาคเหนือ ซึ่งมีลักษณะอากาศต่างจาก ประเทศไทย คือจะมีฤดูกาลมากกว่า ๓ ฤดู จะแบ่งออกเป็น ๖ ฤดู ได้แก่ ๑. เหมันต (เหมันต์) = ฤดูหนาว ๒. สิริ (สิริระ) = ฤดูหมอก หรือน้ำค้าง ๓. วสันต (วสันต์) = ฤดูใบไม้ผลิ ๔. คิมหาน (คิมหันต์) = ฤดูร้อน ๕. วสฺซาน (วัสสานะ) = ฤดูฝน

๖. สรท (สารท) = ฤดูใบไม้ร่วง ค่ะ

ซึ่งเมื่อค้นคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.

๒๕๕๔ ก็จะมีคำว่า “**วสันต์**” (วะ-สัน) เขียนความหมายไว้ว่า **ฤดูใบไม้ผลิ ในคำว่า ฤดูวสันต์ ด้วย**

...เป็นยังไงกันบ้างคะ เนื้อหาหลักเป็นคำแปลและความรู้เรื่องภาษาบาลีสันสกฤตที่เราใช้กันในชีวิตประจำวันล้วน ๆ เลย นะคะ เพิ่มคำจำกัดความหรือความหมายทางกายภาพที่ทางกรมอุตุนิยมวิทยา และกรมทรัพยากรธรณีให้ไว้ด้วย จะได้ก้าวผ่าน ฤดูกาล และปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างเข้าใจไปด้วยกันต่อค่ะ

ที่มาข้อมูล

- กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **คู่มือลดผลกระทบธรณีพิบัติภัย**. <https://www.dmr.go.th/wp-content/uploads/2023/11/7.คู่มือลดผลกระทบธรณีพิบัติภัยใหม่.pdf>

- สำนักแผ่นดินไหว, สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา. **ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters)**. <https://earthquake.tmd.go.th/documents/file/seismo-doc-1404601916.pdf>

- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **คำเรียกชื่อฤดูต่าง ๆ**. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=คำเรียกชื่อฤดูต่าง-ๆ>

- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. <https://dictionary.orst.go.th/>

- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **ภัย**. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ภัย-๑๖-พฤษภาคม-๒๕๕๔>

- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. **ภัยพิบัติ**. <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=ภัยพิบัติ-หรือ-พิบัติภัย>

- UNHCR ประเทศไทย. **ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ภัยที่ทำให้ผู้คนนับล้านต้องพลัดถิ่น**. <https://www.unhcr.org/th/natural-disaster>

ที่มาภาพประกอบ

- กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **คู่มือลดผลกระทบธรณีพิบัติภัย**. <https://www.dmr.go.th/wp-content/uploads/2023/11/7.คู่มือลดผลกระทบธรณีพิบัติภัยใหม่.pdf>

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย DDPM. <https://web.facebook.com/DDPMNews/photos>